dictam refricari memoriam Baptismi, et admoneri Christianos ut cogitent, se aliquando per aquam purgatos fuisse, et pactum cum Deo contra Diabolum iniisse.

De Benedictione olei habemus testimonia Clementis, Dionysii, et Basilii, ubi supra, et Augustini tract. 118. in Joan.

De Benedictione panis extra Eucharistiam, habemus testimonium Augustini lib. II. de peccat. merit. cap. 26. et Paulini in epist. ad Alipium et Romanianum, quæ sunt 35. et 36. inter epistolas Augustini.

De Benedictione Cerei Paschalis, habemus testimonium Strabonis cap. 30. et Concilii IV Toletani, canon 8. et Papæ Zozimi, ut ex Pontificali patet, id est, ex libro de Romanis Pontificibus, qui habetur in tomis Conciliorum. Scripsit etiam de cereo paschali carmen insigne Prudentius.

De Benedictione Palmarum et Cinerum, habemus testimonium B. Maximi, cujus exstant homiliæ inscriptæ in die cinerum, et in Dominica Palmarum.

Secunda propositio: « Recte ad effectus supernaturales efficiendos et significandos utimur aqua, oleo, aliisque rebus benedictione consecratis. »

Nota, benedici illa omnia, quæ diximus, in Ecclesia propter tres fines. Primo, ad significandos spirituales effectus. Nam cineris aspersio significat pœnitentiam; palmæ, victoriam; cerei Paschalis, gloriam resurrectionis. Neque obstat ratio Brentii de adumbratione; nam istæ significationes non sunt propriæ adumbrationes futurorum, sed repræsentationes externæ rerum præsentium invisibilium, et spiritualium, vel etiam rerum præteritarum, quæ utilissimæ sunt ad affectum excitandum. Alioqui etiam tollemus Baptismum, qui, secundum Apostolum in epist. ad Rom. c. VI. continet repræsentationem mortis, et resurrectionis Christi, et nostræ etiam per Christum. Unde etiam Augustinus epist. 119. dicit, Christianos diebus Dominicis, et a Pascha usque ad Pentecosten, stando orare solitos, ad significandam ea cæremonia Christi resurrectionem.

Secundo, ad deletionem venialium peccatorum. De qua re vide S. Thomam III. part. qu. LXXXVII, art. 3. et Dominicum a Soto in IV. sent. dist. 15. q. 2. et Gratianum can. Aquam dist. 3. de consecrat. Neque argumentum Heshusii concludit: nam sanguis Christi emundat ab omni peccato, sed si aliquo modo nobis applicetur. Et quemadmodum applicatur per Baptismum et Pœnitentiæ Sacramentum, ad delenda omnia peccata: ita etiam applicatur per Sacramentalia et orationem Dominicam, ad delenda venialia in eo qui est in gratia.

Tertio, ad fugandos Dæmones, et curandos morbos, ut ex precibus patet, quibus consecrantur. Verum est tamen, quod non operantur infallibiliter, sicut operantur Sacramenta; et ratio est, tum quia vim habent ejusmodi res non ex pacto Dei expresso, quomodo Sacramenta, sed ex precibus Ecclesiæ, et devotione utentium; tum etiam, quia aliquando non expedit nobis ut liberemur vel a morbo, vel a Dæmonis vexatione.

Probatur nunc propositio, quoad istum tertium effectum, exemplis Scripturæ et Sanctorum. Nam Numer. V. aquæ, super quas maledictiones a Sacerdote pronuntiatæ fuerant, si ab adultera epotæ fuissent, mox ventrem ejus inflari, et femur putrescere faciebant; nec tamen ista necromantia dici poterat. Num. XIX. aqua cineribus mixta dicebatur aqua expiationis, eaque mundabantur Judæi non quidem a peccatis, sed a legalibus sordibus, ut Apostolus dicit Hebr. IX. Nec dicere possumus eam fuisse incantationem. Similiter IV Regem II. Elisæus ad sanandas aquas miraculo adhibuit salem. Et IV Regum V. ad curandam lepram Naamam Syri adhibuit aquam Jordanis. Marc. VI. ungebant Apostoli ægros oleo, et curabantur. Hæc exempla satis ostendunt, non esse necromantiam, adhibere aquam, vel oleum, ad affectus supernaturales, tamquam signa divinæ virtutis.

Secundo, probatur exemplis Patrum. Nam apud Epiphanium hæres. 30. Joseph aqua benedicta solvit incantationes. Similiter fecit Marcellus Apameensis apud Theodoretum lib. V. cap. 21. Item Macharius apud Palladium cap. 19. Porro Hilarion apud Hieronymum pane vel oleo benedicto plurimos curavit. Sicut etiam S. Bernardus, ut in vita ejus scribitur lib. III. cap. 5. Gregorius lib. I. Dialog. cap. 10. scribit, S. Fortunatum curasse quemdam, qui cadens ex equo, femur confregerat, solius aquæ benedictæ aspersione. Beda lib. V. hist. cap. 4. scribit, nobilissimam fœminam gravissime laborantem aqua benedicta mox ita convaluisse, ut ministraret mensæ, quemadmodum aliquando fecerat socrus Petri. Bernardus in vita Malachiæ scribit, a Malachia, per aquam benedictam, hominem frœneticum esse curatum.

Ad hæc et similia ita respondet Heshusius: « Mendacia, inquit, quæ finguntur de miraculis factis per aquam lustralem, retundenda sunt præcepto: Non dices falsum testimonium. Quod si contendant vera esse, nota est Christi admonitio, Pseudoprophetæ edent miracula et prodigia, ut inducantur in errorem, si fieri potest, etiam electi. » Sed facile est judicare, mendacia necne dici possint quæ testimonium habent ab Epiphanio, Theodoreto, Palladio, Hieronymo, Gregorio, Bernardo, et num sint Pseudoprophetæ sanctissimi illi viri, Josephus, Marcellus, Macarius, Hilarion, Fortunatus, Malachias, qui Christi nomine aut Diaboli artes dissolverunt, aut morbos gravissimos curaverunt. Videat potius Heshusius, ne sit ipse temerarius, et blasphemus, et in spiritum Domini peccatum admittat. Quid enim temerarium magis, quam tot sanctos Patres mendacii reprehendere, sine teste, sine ratione ulla? Quæ est autem blasphemia in Spiritum sanctum, si hæc non est, opera divina, Christi invocatione, a sanctissimis viris perfecta, inter signa mendacia Pseudoprophetarum referre?

Ad rationes autem Tilmanni facile est respondere. Ad illam: « Non est scriptum, ut aqua sanctificetur, ad pellendos Dæmones. » Respondeo, falsum est; Nam scriptum est, omnem creaturam posse sanctificari per verbum Dei, et orationem. Et rursus scriptum est: *Petite, et accipietis.* Ecclesia igitur Christum, et Paulum sequens, Verbo Dei, et oratione sanctificat aquam, et petit, ut valeat contra Dæmones, et morbos, et Deus miraculis testatur se audire ejusmodi preces. Præterea etiamsi scriptum non esset, quid tum? Ubinam scriptum erat ut aquæ sanarentur sale, et lepra curaretur aqua Jordanis? et tamen utrumque fecit Elisæus.

Ad secundam: *Non assumes nomen Dei tui in vanum; et non erit inter vos magus* (1), respondeo, assumere nomen Dei in vanum, proprie nihil esse aliud, quem pejerare, ut recte explicat Concilium Toletanum VIII, cap. 2. Malefici autem, et incantatores sunt, qui Diaboli potestate aliquid mirum operantur. At qui aquam benedicunt, nec pejerant, nec Diabolum invocant, sed solum religiose Deum precantur. Tota enim virtus aquæ lustralis nititur verbo Dei, et oratione, ut ex Apostolo demonstravimus.

(1) Deut. XVIII, 11.

CAPUT VIII.

De Peregrinationibus.

Disseruimus de templis, nunc de peregrinationibus ad templa, aliaque sacra loca, paucis disserendum est. Error fuit Claudii Taurinensis, apud Jonam lib. III. de cultu imadinum, inanes esse peregrinationes ad loca Sanctorum. Eumdem secuti sunt Petrobrusiani, teste auctore vitæ S. Bernardi lib. III. cap. 5. Wiclefistæ autem, teste Thoma Waldensi tom. III. tit. 15. idololatriæ damnabant eos, qui ad loca sancta peregrinabantur.

Joannes Calvinus lib. IV. Institut. cap. 13. §. 7. peregrinationes votivas ad loca Sanctorum non solum inanes, sed etiam plenas manifesta impietate esse dicit. Non tamen aliter probat, quam communi suo axiomate, quod omnis voluntarius cultus Deo displiceat.

Magdeburgenses Centur. IV. cap. 6. col. 458. tempore Constantini cœpisse volunt abusum peregrinationum ad loca Sanctorum, sed non diu postea refutatum fuisse longa oratione a Gregorio Nysseno. Quam orationem totam recitant eadem Centur. IV. cap. 10. col. 936. et sequentibus.

Ex qua oratione sumuntur hæc argumenta. Primum Christus Matth. V. inter ea, quæ homines beatos faciunt, non posuit peregrinationes. Secundum, multa sunt pericula spiritualia in itineribus, ac præsertim mulierum, ut notum est. Tertium, nihil invenire possumus Hierosolymis, quod in nostra regione non habeamus, nam Deus non magis est ibi, quam alibi, ut patet ex eo, quod homines regionis illius non sunt meliores cæteris, sed forte pejores. Porro res Dei, id est, templa, et altaria ubique inveniri possunt. Poterant addere Hieronymi epist. ad Paulinum de institutione Monachi, in qua multis argumentis probat, non expedire peregrinationem ad loca sancta suscipere;

et adducit exempla S. Antonii, et aliorum Monachorum, qui licet in vicinia Sanctorum locorum habitarent, tamen numquam ad illa venerunt.

Sed nihil horum nos movere debet. Sunt enim peregrinationes ad loca sancta piæ, et religiosæ, ut Concilium Tridentinum sess. XXV. rectissime docet. Id probatur primum Scripturæ testimonio. Deuter. XVI. Deus instituit ut omnes filii Israel ter in anno ad taberbaculum, vel templum Domini peregrinarentur. Quod præceptum studiose servabat Helcana, et Anna uxor ejus I Reg. I. necnon Christus ipse cum matre sua, et S. Josepho Lucæ II. Joann. XII. etiam Gentiles veniebant adorare in Hierusalem propria regione relicta. Actor. VIII, Eunuchus Æthiops ex longinqua regione veniebat adorare in Hierusalem. Actor. XX. Paulus ipse festinabat in itinere, ut in Hierusalem faceret Pentecosten; quem locum adducit Hieronymus, in epist. 17. ad Marcellam, ut ostendat bonum esse ad loca sancta peregrinari. Hæc igitur exempla ex Scripturis petita, quæ nullo modo reprehendi possunt, satis indicant, non esse inanem peregrinationem.

Secundo probatur ex Patribus. Eusebius lib. VI. cap. 9 : « Alexander, inquit, Hierosolymam adorandi, et locorum Sanctorum videndi causa properavit. » Idem refert Hieronymus lib. de vir. illustr. in Alexandro. Porro iste Alexander floruit centum annis ante tempora Constantini, et Martyr fuit sanctissimus, quem etiam mirifice laudant Magdeburgenses Centuria III. cap. 10. in principio. Ex quo apparet mendacium esse Magdeburgensium, quod cœperint peregrinationes ad loca sancta tempore Constantini. S. Nicolaus quoque adolescens ante Constantini imperium voti causa peregrinatus est in Hierusalem, auctore Simeone Metaphraste. Idem Eusebius lib. III. de vita Constantini, et Ambrosius oratione de obitu Theodosii laudant Helenam, quod religionis causa Hierosolymam iverit.

Gaudentius Episcopus Brixiensis in serm. de dedicatione templi, scribit, se peregrinatum in Hierusalem, et in itinere, cum transiret per Cæsaream Cappadociæ, accepisse dono a duabus sanctis mulieribus, neptibus magni Basilii, reliquias XL Martyrum.

Joannes Chrysostomus homil. 66. ad populum Antiochenum, circa finem, comparans sepulchra Martyrum cum sepulcris Regum : « Itaque, inquit, quo regias quidem aulas videat, nullus unquam peregrinatus fuerit : multi vero Reges plerumque hujus spectaculi gratia peregrinati sunt; futuri namque judicii vestigia, et signa Sanctorum ædes exhibent, ubi dæmones flagellantur, corriguntur homines, et liberantur. »

Hieronymus epist. 17. ad Marcellam : « Longum est, inquit, nunc ab ascensu Domini usque ad præsentem diem per singulas ætates currere, qui Episcoporum, qui Martyrum, qui eloquentium in doctrina Ecclesiastica virorum venerint Hierosolymam, putantes minus se religionis, minus habere scientiæ, nec summam, ut dicitur, manum accepisse virtutum, nisi in illis Christum adorassent locis, de quibus primum Evangelium de patibulo coruscaverat. » Item epist. 27. de obitu Paulæ : « Cujus, inquit, gentis homines ad loca sancta non veniunt? » In epist. 46. ad Rusticum qui voverat, peregrinari ad loca sancta Palæstinæ : « Redde, inquit, quod præsente Domino spopondisti, incerta est vita mortalium ne ante rapiaris, quam tuam impleas sponsionem. » Denique epist. 134. ad Desiderium, hortatur illum, ut veniat ad loca sancta, et inter alia dicit : « Certe adorasse ubi steterunt pedes Domini, pars fidei est. »

Sulpitius lib. II. sacræ historiæ describens acta Helenæ dicit, illud esse mirandum Hierosolymis, quod in loco, unde Dominus cœlum ascendit, adhuc serventur pedum ejus vestigia, et cum ad eum locum undique fideles confluant, et rapiant aliquid calcati pulveris, damnum tamen arena non sentiat.

Paulinus epistol. 11. ad Severum : « Non aliter, inquit, affectus homines ad Hierosolymam rapit, nisi ut loca, in quibus corporaliter præsens fuit Christus, videant, atque contingant. » Et natali 3. S. Felicis scribit, turbas innumerabiles ex remotissimis locis peregrinari solitas ad corpus S. Felicis.

Prudentius in hymno de SS. Hemeterio et Chelidonio :

> Exteri necnon et orbis
> Huc colonus advenit.
> Fama nam terras in omnes
> Præcucurrit proditrix
> Hic patronos esse mundi,
> Quos precantes ambiant.

Augustinus epist. 137. ad clerum, et populum Hipponensem : « Elegit, inquit, aliquid medium, ut certo placito se ambo constringerent, ad locum sanctum se peregrinaturos. »

Cassianus lib. IV. de institutis renuntiantium c. 31. meminit Monachorum, qui orationis causa ad loca sancta pergebant : « Quidam, inquit, fratrum ad loca sancta de Ægypti partibus orationis causa convenerant. »

Socrates lib. VII. cap. penultimo scribit, Eudociam Theodosii junioris uxorem ex voto Hierosolymæ peregrinationem suscepisse. S. Alexium peregrinatum ad nobiliores Ecclesias mundi, scribit Simeon Metaphrastes in ejus vita.

Beda lib. V. hist. cap. 7. scribit Regem Ceedualam peregrinationem ad limina Apostolorum suscepisse, cupientem ibi Baptismum suscipere, et mox a Baptismo ex hac vita migrare. Quorum utrumque impetravit; nam in Sabbato S. a Papa Sergio baptizatus, in ipsa hebdomada Paschæ in albis positus, levi morbo correptus migravit ad Dominum. Item cap. 20. scribit Regem Cœnredum relicto regno peregrinationem ad Apostolorum limina suscepisse, et apud eadem limina in jejuniis et precibus usque ad vitæ finem permansisse.

Nicolaus I, in epist. ad Michaelem scribit, multa millia hominum ex omnibus terræ finibus confluere solita ad limina Apostolorum religionis causa.

Palladius in hist. Lausiaca cap. 113. scribit Philoromum, Presbyterum bis voti causa peregrinatum Hierosolymam, et item ex voto peregrinatum Romam ad limina Apostolorum, et Alexandriam ad reliquias S. Marci. Idem cap. 118. scribit Melaniam Hierosolymæ occupatam in suscipiendis peregrinis ex toto orbe venientibus.

His adde Concilium Cabilonense sub Carolo Magno celebratum, quod can. 45. docet eorum devotionem omnibus probari debere, qui pœnitentiæ causa ad limina Apostolorum, vel aliâ sancta loca peregrinantur.

Probatur ultimo ratione, sumpta ex utilitate peregrinationum; nam tria bona adferunt. Primo cedunt in honorem Dei et Sanctorum non mediocrem. Est enim manifestum signum, Deum, et Sanctos a nobis magni fieri, cum laborem, et pericula itinerum sponte suscipimus, ut Sanctorum reliquias invisamus. Secundo, est opus pœnitentiæ, et satisfactionis, quia laboriosum, et pœnale. Tertio, auget devotionem; Nam præsentia loci Sancti vix dici potest, quantum incutiat horrorem, quantam excitet reverentiam; et licet ubique sint aliqua sancta loca, tamen sæpe alibi sunt loca sanctiora, ad quæ utile est peregrinari, vel si non sint sanctiora, sunt tamen alia ab his, quæ in nostra patria inveniuntur, et ipsa novitas juvat ad excitandam devotionem, sæpe etiam peculiari amore ferimur erga Sancti alicujus memoriam, quæ procul abest a nobis, et eo accedere non parum juvat, licet habeamus domi memorias celebriores.

Ex his ad argumentum Calvini dico, cultum voluntarium dici eum, qui sine ratione suscipitur, ut si quis voveat se non iturum ad mensam, nisi bis laverit manus. At cultus qui exhibetur Deo per actus virtutum, non dicitur voluntarius, licet non sit præceptus, ut patet Num. XXX. ubi Dominus jubet impleri vota rerum non præceptarum.

Ad Magdeburgenses dico duo. Primo, forte non esse Nysseni illam orationem; nam nec habetur in operibus ejus, nec scitur quis illam verterit in sermonem Latinum, et forte etiam Græce non invenitur.

Secundo dico, in ea oratione non reprehendi absolute peregrinationem in Hierusalem, sed reprehendi ejusmodi peregrinationem in certis personis, id est, Monachis, et sanctimonialibus; Nam de talibus solum eo loco agitur. Quamvis autem peregrinatio sit bona, tamen non omnibus convenit, quidam enim sunt quibus non convenit peregrinari, quales sunt mulieres, nisi magnum, et tutum habeant comitatum; item Monachi, qui in claustris in silentio, precibus, ac jejuniis exercentur, illorum enim majus bonum impediretur minore bono peregrinationis. Et hoc modo Jonas lib. III. respondet ad calumnias Claudii contra Abbatem Theodemirum : dixerat enim Claudius Abbati laudanti peregrinationes ad urbem : « Quare tu Monachos tuos retines in monasterio, et non mittis omnes Romam? » Respondet Jonas pro Abbate, « quia peregrinatio est bona, sed non convenit Monachis; sicut et nuptiæ bonæ sunt, sed non conveniunt professoribus continentiæ. » Sic etiam Hieronymus, qui tam multa dixit in laudem peregrinationum, tamen Paulinum Monachum dehortatur a peregrinatione, quia proposito ejus magis conveniebat quies, et stabilitas monasterii. Ubi etiam recte monuit idem Hieronymus, S. Antonium, quia Monachus

erat, numquam peregrinatum ad loca sancta. Hilarionem autem quia in Palæstina degebat, semel tantum loca sancta invisisse, ne videretur contemnere religionem eorum locorum, quæ in vicinia erant. Sic ergo et Gregorius Nyssenus facit : nam alioqui quomodo credibile est Nyssenum voluisse reprehendere, quod sciebat factum a S. Alexandro Martyre, suæ regionis homine, et quod non ignorabat laudari ab omnibus Doctoribus suæ ætatis.

Sed diluamus objectiones. Ad primam rationem dico, ea probari solum, peregrinationem non esse opus necessarium ad perfectionem, vel ad salutem. Et ad hoc solum probandum adfertur a Gregorio; nam Monachi illi putabant se non posse esse perfectos, nisi viderent loca sancta, quod certe falsum erat.

Ad secundam dico, illa pericula recte probare, peregrinationem non esse omnibus accommodatam, sed solum viris maturis, et quibus parum aut nihil periculi immineat. Gregorius igitur recte argumentatur, quia de sanctimonialibus agit, cum dicit propter pericula debere omitti ejusmodi peregrinationes; nulli enim hominum generi magis cavenda sunt pericula tentationum, quam sanctimonialibus, quibus et sexus, et professio cautionem maximam dicit.

Ad tertiam dico, nihil esse Hierosolymis quod non possit alibi inveniri, si agamus de rebus essentialibus, et necessariis ad religionem; Deus est ubique, Sacramenta, templa, altaria ubique etiam inveniri possunt : et hoc sufficiebat Gregorio, ut suaderet Monachis, et virginibus, ne solliciti essent pro itinere Hierosolymitano : tamen interim negari non potest, quin aliquid sit Hierosolymis, quo devotio juvari possit, quod alibi non invenitur, nimirum sepulcrum Domini, et loca illa sancta, quæ toties Dominus calcavit, et in quibus tot mirabilia operatus est. Sed hæc non tanti facienda sunt, ut propterea oporteat deserere majora bona.

(1) Isai. XIX, 21.

CAPUT IX.

De votis quæ nuncupantur Sanctis.

Erasmus in Colloquio, quod inscribitur Naufragium, miro modo irridet vota, quæ Sanctis nuncupantur. De hæreticis autem omnibus nulla esse potest dubitatio, quin nos pro idololatris habeant ob ea vota quæ passim Sanctis nuncupamus; et ratio esse potest, quia votum est actus religionis soli Deo debitus, qualis est etiam juramentum, et sacrificium, ut patet ex divinis litteris, ubi perpetuo vota dicuntur fieri Deo, Numer. XXX. Deuter. XXIII. in Psalmis passim, et præcipue Isaiæ XIX, ubi legimus : *Colent eum in hostiis, et muneribus, et vota vovebunt Domino, et solvent* (1).

Verumtamen, posse aliquo modo Sanctis vota nuncupari, certissimum est. Et probatur testimoniis antiquorum Patrum. Eusebius lib. XIII præparatione Evangelica cap. 7. loquens de Martyribus, nomine omnium Christianorum : « Nos, inquit, veræ pietatis milites, ut Dei amicos honorantes ad monumenta illorum accedimus, votaque illis facimus tamquam viris sanctis, quorum intercessione ad Deum non parum juvari profitemur. » Theodoretus lib. VIII. ad Græcos, ubi dixerat varia a Martyribus peti, subdit : « Pie, inquit, fideliterque precatos, ea maxime consequi quæ desiderant, testantur illa, quæ votorum rei persolvunt; nam alii quidem oculorum, alii vero pedum, alii manuum simulacra suspendunt ex argento, aurove confecta etc. » Palladius in hist. Lausiaca cap. 113. scribit, sanctum Philoromum ex voto Apostolis nuncupato venisse Romam ad limina Apostolorum, et deinde Alexandriam ad S. Marcum.

Prudentius in hymno de SS. Hemeterio et Chelidonio :

Illitas cruore sancto
Nunc arenas incolæ
Confrequentant observantes
Voce, votis, munere.

Paulinus natali 1. de S. Felice :

Hunc liceat celebrare diem, pio reddere coram
Vota etc.

Et natali 2.

Coram vota tibi, coram mea corda dicavit.

Et natali 4.

Annua vota mihi remeant, simul annua linguæ
Debita etc.

Gregorius Turonicus lib. II. hist. Francorum c. 37. meminit voti, quod nomine Clodovei Regis S. Martino fecerunt ministri ejus : « Domino, inquit, gratias agentes, et vota beato Confessori promittentes læti nuntiaverunt Regi etc. »

Accedat adversariorum testimonium : nam Faustus apud Augustinum lib. XX. contra Faustum c. 3 : « Idola, inquit, vertistis in Martyres, quos votis similibus colitis. » Ex quo Fausti testimonio discimus, usitatissimum in primitiva Ecclesia fuisse, ut Martyribus vota fierent.

Ad argumentum autem, quod nos ipsi proposuimus, respondet B. Thomas in 2. 2. quæst. LXXXVIII. art. 5. vota quæ fiunt Sanctis, vel Prælatis, includere duas promissiones : unam quæ fit Sanctis, et illam non esse formaliter votum, sed materiam voti : alteram quæ fit Deo, et illam esse formaliter votum : ut cum quis dicit : Voveo B. Mariæ me ad ejus domum peregrinaturum; promittit Virgini hanc peregrinationem, sed hæc promissio non est votum : et simul promittit Deo, se impleturum promissionem Virgini factam, et hæc secunda promissio vere est votum. At ista recte se habent in votis, quæ includunt promissionem homini mortali factam; nam qui vovet obedientiam prælato revera votum non prælato, sed Deo facit, licet ipsi prælato obedientiam promittat, non enim illo voto prælatum, sed Deum colere et honorare intendit : similiter qui vovet perpetuo ministrare in Xenodochio, Deo facit votum, non Xenodochio, tametsi in utilitatem et commodum Xenodochii faciat. At qui vovet jejunium vel peregrinationem Sanctis, ipsos Sanctos religiose honorare intendit. Et præterea Cajetanus in eum articulum B. Thom. probat ex ipsa professione Fratrum prædicatorum, vota vere fieri Sanctis : Nam dum profitentur, dicunt : « Voveo Deo, et B. Mariæ, et omnibus Sanctis, me prælato tali vel tali obediturum, » ubi ex duabus promissionibus una dirigitur ad prælatum, et illa est materia voti; altera quæ est formaliter votum, ad Deum, et Sanctos simul. Cajetanus igitur affert aliam solutionem, ac dicit, vota fieri Sanctis, non ut sunt creaturæ quædam rationis participes, sed ut in eis Deus habitat per gloriam, ita ut vota, quæ fieri dicuntur Sanctis, fiant Deo in Sanctis : quomodo maledicta in Sanctos dicuntur blasphemiæ, quia Deus in Sanctis maledicitur.

Sed objiciet fortassis aliquis. Aut vota, quæ fiunt Deo in Sanctis, terminantur ad solum Deum, quomodo sacrificium soli Deo offertur, licet in memoriam, et honorem Sanctorum : aut terminantur etiam ad ipsos Sanctos, ita ut revera ipsis vota fiant, quomodo eleemosyna, quæ datur Christo in paupere, vere datur ipsi pauperi : si primum accipiatur, ergo non vere fiunt vota Sanctis. Si secundum, ergo idololatræ videmur.

Respondeo, secundo modo fieri vota Sanctis, nec tamen nos esse idololatras; nam non eadem ratione fit votum Sanctis, et Deo; et solum votum quod fit Deo, est cultus latriæ. Animadvertendum est enim, inter omnes convenire vere et proprie Sanctis aliquid promitti; sicut vere et proprie aliquid promittitur Deo : id enim et B. Thomas concedit, et per se patet; nam si licet Sanctis ædificare sepulchra, et basilicas, ornare eorum reliquias, accendere coram eis cereos, ut supra ostensum est, cur non liceat eis ista promittere?

Rursum, inter omnes Catholicos convenit aliter promitti munus Deo, aliter Sanctis; Nam Deo promittitur in signum gratitudinis erga primum principium omnium bonorum, et in recognitionem beneficii ab ipso, tamquam a primo auctore accepti, et proinde illa promissio est cultus latriæ; at Sanctis promittitur aliquid in signum gratitudinis erga mediatores, et intercessores, per quos a Deo beneficia accepimus; et proinde illa promissio non est cultus latriæ, sed duliæ.

Solum videtur dubium esse, an ista promissio facta Sanctis possit dici votum, id est, an votum sit nomen generale, quod dicatur analogice de promissione facta Deo et Sanctis, quomodo nomen orationis, et nomen cultus se habent : an vero sit nomen speciale, quod solum dicatur de promissione Deo facta, sicut sacrificium non dicitur nisi de munere, quod offertur Deo. Etsi autem controversia vocabuli, cum de re constat, nos

torquere non debet; existimo tamen secundum usum Ecclesiæ nomen voti esse generale; nam nullus dicere auderet, sacrifico Deo, et B. Mariæ; vel etiam absolute, sacrifico B. Mariæ; et tamen dicimus, voveo Deo, et B. Mariæ; et etiam simpliciter, voveo B. Mariæ.

Præterea nomen voti ita est conjunctum cum nomine orationis, ut Græce dicatur votum εὐχὴ, oratio vero προσευχὴ, ut notat Gregorius Nyssenus or. 1. in orationem Dominicam; Latine autem sæpissime accipitur votum pro oratione. Et ratio est, quia ut ibidem docet Nyssenus, vota ordinantur ad orationem; solemus enim cum impetrare aliquid volumus, prius votis conciliare eum, a quo volumus petere, deinde petere id, quod volumus. Unde est illud VI Æneidos: « Ænea cessas in vota, precesque? » Sicut ergo orationis nomen non solum dicitur de illa petitione, qua a Deo postulamus beneficia, quæque est actus latriæ; sed etiam de illa, qua postulamus a Sanctis, ut nostram orationem juvent, quam fundimus ad Deum: ita etiam voti nomen non solum conveniet promissioni, quæ fit Deo, quæque est actus latriæ, sed promissioni, quæ fit Sanctis, et quæ non est actus latriæ. Neque his repugnat, quod in Scripturis nomen voti semper accipiatur pro promissione facta Deo; nam cum scriberentur Scripturæ sanctæ, nondum cœperat usus vovendi Sanctis.

Sed objicies; si promissio facta Sanctis mortuis potest dici votum; cur non etiam promissio facta Sanctis adhuc viventibus nobiscum?

Respondeo primo, quia promissio facta Sanctis cum Christo regnantibus, est similior promissioni quæ fit Deo, quam sit promissio homini mortali. Nam quemadmodum id, quod promittimus Deo, non est illi utile, sed nobis, et solum fit in signum honoris, et gratitudinis; ita etiam quod promittimus Sanctis in cœlo regnantibus, non est illis utile, sed nobis; neque enim illi nostris rebus indigent, cum sint beati, et solum ista illis promittimus et offerimus in signum memoriæ, honoris et gratitudinis. At quæ hominibus hic viventibus promittimus, illis utilia sunt, vel certe esse possunt, cum ipsi multis rebus egeant.

Secundo, quia votum non convenit Sanctis nisi quatenus sunt Dii per participationem; at Sanctos, cum Christo regnantes certo scimus esse tales; de viventibus nobiscum non scimus certo, sed suspicamur tantum.

Tertio, quia Sancti in cœlo jam sunt reipsa beati, et gloriosi, et filii Dei, ac Dii quidam per participationem, quia sunt confirmati in illo statu, neque excidere possunt. At Sancti, qui vivunt nobiscum, modo sunt Sancti, modo non sunt, et magis in spe, quam in re sunt beati, et gloriosi. Recte igitur quæ mortalibus promittuntur, non dicuntur vota; dicuntur autem, si beatis hominibus in cœlo degentibus promittantur.

CAPUT X.

An sint festi dies a Christianis celebrandi.

Postrema restat quæstio de festis. Disseremus autem primo de festis in genere. Secundo, de die Dominica. Tertio, de Paschate. Quarto, de cæteris festis Domini. Quinto de festis Sanctorum.

Quod igitur ad primum attinet, de celebratione festorum in universum, tres sunt errores. Primus veterum Ebionitarum, qui existimabant debere Christianos servare dies festos novi et veteris Testamenti, id est, Sabbatum; et Dominicam, ut Eusebius refert lib. III. hist. cap. 27. Eumdem errorem tempore B. Gregorii quidam renovare voluerunt, ut patet ex lib. XI. epist. 3. Idem hoc tempore servant Christiani, qui in Æthiopia degunt, qui in eodem honore habent Sabbatum, et Dominicam. Argumentum eorum est, quia Exod. XXXI de Sabbato dicitur: *Pactum est sempiternum, signumque perpetuum* (1).

Alter error est Petrobrusianorum, ut patet ex lib. III. cap. 5. vitæ B. Bernardi: et Waldensium, ut docet Guido in sua Summa: et Wiclefistarum, ut refert Thomas Waldensis tomo III. tit. 16. cap. 140. qui omnia festa tollebant, tamquam si festi dies ad cæremonias Judæorum solum pertinerent.

Argumenta eorum erant tria loca B. Pauli. Primus Rom. XIV: *Alius judicat diem inter diem, alius judicat omnem diem* (2), id

(1) Exod. XXXI. 16 et 17. — (2) Rom. XIV, 5.

est, alius putat unum diem esse sanctum, alium profanum; alius vero omnes dies putat esse æquales: et licet Paulus toleret in Romanis errorem illum de discretione dierum, quia nondum erant instructi plene; tamen clare indicare videtur esse errorem. Secundus est Gal. IV: *Dies observatis, et menses, et annos: timeo vos, ne frustra laboraverim in vobis.* Tertius locus est Coloss. II: *Nemo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi* (1). Ad hæc addunt ex Patribus rationem; nam Sabbatum, quod mandatum fuerat Judæis carnaliter observandum, nimirum, ut abstinerent ab operibus servilibus, nobis mandatum est spiritualiter, ut scilicet vacemus a peccatis, quæ sunt opera vere servilia; quæ sententia est sanctorum Patrum; Ambrosii in cap. XIII. Lucæ; Hieronymi in cap. IV. ad Gal. Augustini epist. 119. et Gregorii lib. XI. epist. 3.

Tertius error est Lutheranorum, et Calvinistarum, qui admittunt dies festos, sed ita admittunt, ac si non admitterent. Summa doctrinæ eorum in his capitibus consistit. Primum docent, festos dies celebrare esse jure divino et naturali præceptum. Probant ex decalogo; nam licet præceptum de Sabbato sit aliquo modo cæremoniale, est tamen aliquo modo etiam naturale, alioqui in decalogo positum non fuisset. Præterea, quia natura ipsa docet, oportere nos aliquando feriari ab operibus corporalibus, tum ut vacemus Deo, et conveniamus in Ecclesia ad verbum Dei audiendum: tum etiam ut aliquam remissionem concedamus famulis, et operariis nostris; et in hoc primo non dissentimus.

Secundo docent, quia jus divinum non determinavit certos dies, quibus Christiani feriari debeant, debere eos determinari ab Ecclesia, id est, a pastoribus, consentiente populo: et in hoc etiam non multum dissentimus; solum enim displicet, quod putant necessarium populi consensum. Christus enim potestatem gubernandæ Ecclesiæ non tribuit Apostolis cum ea conditione, si populus consentiret, sed simpliciter. Verum de hac re alibi diximus.

Tertio docent, dies determinatos ad feriandum non debere haberi cæteris Sanctiores quasi mysterii aliquid, vel piam significationem continerent: sed solum haberi tamquam determinatos, disciplinæ, et ordinis, ac politiæ causa, ita ut cum hac determinatione simul consistat æqualitas dierum: et in hoc nos accusant, quasi habeamus discrimen dierum more Judaico; et probant assertionem suam ex locis Pauli supra citatis. Paulus enim reprehendit discrimen dierum: at certe non reprehendit discrimen necessarium ad ordinem, et politiam, ergo discrimen religiosum, et cæremoniale, quale erat Judæorum, quale esse videtur (ut ipsi dicunt) Christianorum, qui ob similes significationes dies mysticos habent et colunt.

Quarto docent, determinationem dierum non obligare Christianos in conscientia, nisi ratione scandali, vel contemptus: et in hoc etiam arguunt Catholicos, quod obligent fideles humanis præceptis. Porro sententiam suam Centuriatores probant, quia festorum observatio in primitiva Ecclesia habebatur res indifferens, et media, ut revera est, ergo non potuit imponi postea sub necessitate; nam Paulus, et alii, modo colebant Sabbatum, modo Dominicam indifferenter: nam Actor. XIII, Paulus in Sabbato concionatur. Joannes autem Apocal. 1. mentionem facit Dominicæ.

Præterea quia Paulus, Galat. IV. resistit Pseudoapostolis volentibus introducere obligationem festorum. Deinde Heshusius idem probat: quia cum plura sint festa Christianorum, quam Judæorum, si eorum observatio ad peccatum obliget, erit intolerabilius jugum Christianorum, quam fuerit Judæorum; de quo tamen Petrus ait Act. XV: *Nec nos, nec Patres nostri portare potuimus* (1). Addit Calvinus testimonium Socratis lib. V. cap. 21. qui dies festos liberos esse voluisset, ac reprehendit impositam necessitatem.

Quinto docent: non licere dies festos consecrare Sanctis vel Eucharistiæ, et multo minus conceptioni B. Mariæ: sed de hoc infra suo loco. Hanc esse mentem hæreticorum, patet ex Magdeburgensibus Cent. I. lib. II. cap. 6. col. 503. ex Tilmanno Heshusio lib. de 600 erroribus Pontificiorum titul. 26. ex Philippo in locis, in expositione Decalogi; et ex Calvino lib. II Institutionum cap. 8. §. 28. et sequentibus; sed notanda sunt etiam singulorum singula mendacia, sive ineptiæ.

Magdeburgenses Centur. I. lib. II, cap. 6. col. 504. dicunt, tempore Aniceti cœpisse in

(1) Act. XV, 10.

Romana Ecclesia laborare mysterium iniquitatis, et se prodere semina Antichristi, quia nimirum Anicetus volebat Pascha non celebrari alio die quam Dominico. At hoc ipsum statuerunt eo tempore fere omnium Ecclesiarum Concilia ; et postea Nicænum I. et idem servant etiam Lutherani. Quid igitur garriunt contra Romanam sedem?

Tilmannus dicit, apud Pontificios pari honore cum celeberrimis festis totius Ecclesiæ coli dies sanctorum Innocentium, S. Gregorii, S. Annæ, et S. Catharinæ. At mendacium est. Hæc enim festa in plurimis locis non servantur ex præcepto. Ibidem Heshusius probat, festum Corporis Domini esse rejiciendum, quia scriptum est: *Non adorabis. Deos alienos.* Ubi aperte significat, Christum sibi esse Deum alienum ; nam festum Corporis Domini proprie ipsi Christo dicatum est, ob beneficium instituti sanctissimi Sacramenti.

Philippus dicit, opera præcipua hujus præcepti de sanctificatione Sabbati, esse alere, ac honore afficere pios doctores : et peccata in hoc præceptum, esse, contemnere pios doctores, et nolle conferre ad eos alendos, et defendendos. Ita nimirum utiliter servantur festa pro ministris.

Calvinus dicit, cultum Sabbati apud Christianos in eo consistere, ut otiemur ab operibus nostris, et Deum in nobis operari sinamus, id est, intelligamus nos carere libero arbitrio ad bonum, et quidquid agimus, esse peccatum. At certe, qui ita sabbatizant, non intrabunt in requiem Domini, sed in ignem detrudentur æternum. Igitur adversus hos errores aliquot sententias proponemus.

Prima sententia : « Nullo modo licet Christianis Sabbatum Judæorum, aut alias ferias Testamenti veteris observare. » Hæc est contra primum errorem : et probatur Primo ex tribus locis Pauli supra citatis Roman. XIV, Galat. IV. et præcipue Coloss. II. adeo enim aperte Paulus reprehendit observatores Sabbati, ut Ebionitæ propterea Paulum non reciperent, sed apostatam esse dicerent, teste Epiphanio hær. 30. et Irenæo. lib. I. c. 26. ex quo refellitur etiam commentum Magdeburgensium, qui dicunt, Paulum indifferenter coluisse Sabbatum, vel Dominicam.

Secundo probatur ex Concilio Laodiceno cap. 29. ubi anathema dicitur iis, qui Sabbatum colunt, atque in eo vacant ab operibus.

Tertio probatur ex Gregorio epist. 3. lib. XI. ubi ex professo hunc errorem refellit, ac dicit, Antichristum renovaturum Sabbati culturam.

Quarto ratione, quia Sabbatum erat præcipua cæremonia Judaica, et præcipua figura Testamenti veteris, ut patet Coloss. II : *Aut Neomeniæ, aut Sabbatorum, quæ sunt umbræ futurorum, corpus autem Christi* (1). Igitur ubi Christus venit, Sabbatum necessario finem habuit.

Ad Argumentum autem factum ex illis verbis Exod. XXXI, pactum est sempiternum, respondet Augustinus in quæstionibus in Exodum quæst. 46. 124. et 139. ac Primo dicit, Sabbatum, et sacerdotium, aliosque ritus Judæorum dici pacta, et signa æterna, quia res æternas significabant. Sicut cum dicimus : Deus est æternus, non significamus illas duas syllabas De, us, esse æternas, sed id, quod significant, esse æternum.

Secundo respondet, Sabbatum, et alias quasdam cæremonias dici æternas, quia non fuerant imperatæ Judæis usque ad aliquod tempus definitum ; ut cum dicebatur, qui tetigerit mortuum, erit immundus usque ad vesperam : sed imperatæ fuerant servandæ quousque Deus vellet, et proinde in æternum ex parte ipsorum, qui non poterant eas omittere pro arbitrio suo. Quod autem sacerdotium Aaronicum, et cæteræ cæremoniæ non essent revera duraturæ in æternum, sed essent mutandæ a Deo, probat Augustinus ex Psalm. CIX : *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech* (2). Cum enim de sacerdotio Christi dicitur, *non pœnitebit eum*, indicatur pœnituisse Deum sacerdotii Aaronici, id est, mutare illud constituisse. Nec enim in Deo est pœnitentia, nisi metaphorice, quia videlicet mutat res aliquas, ut ii faciunt, quos earum rerum pœnitet. Possumus addere.

Tertio cæremonias Judaicas dici æternas, non simpliciter, sed donec duraret status illius Reipublicæ. Id quod explicat Dominus, cum addit, vobis autem in generationibus vestris, aut filiis Israel, ut Exod. XII : *Celebrabitis hunc diem solemnem in generationibus vestris cultu sempiterno* (3). Similia habentur de sacerdotio Exod. XXVIII, et de Sabbato Exod. XXXI.

(1) Coloss. II, 16 et 17. — (2) Psal. CIX, 4. — (3) Exod. XII, 14.

Secunda propositio. « Festa Christianorum non solum ratione ordinis, et politiæ, sed etiam ratione mysterii celebrantur, suntque dies festi vere aliis sanctiores, sacratiores, et pars quædam divini cultus. » Hæc est contra secundum et tertium errorem ; nam tertius fere coincidit cum secundo. Probatur Primo ex die Dominico ; nam diem Dominicum omnes celebramus tam nos, quam hæretici : at certum est diem illum celebrari in memoriam resurrectionis Domini, ut Augustinus dicit epist. 119. et fatetur etiam Calvinus lib. II. cap. 8. Instit. ergo non solum ratione ordinis festa celebrantur, sed etiam ratione mysticæ significationis.

Respondet Calvinus huic objectioni, quam dicit fieri solere a suis etiam, qui crebro mussitant, Dominicæ diei observationem ad discrimen dierum, ab Apostolo prohibitum, pertinere. Dicit autem duo : Primo diem Dominicum non servari nisi propter ordinem Ecclesiæ ; electum autem fuisse hunc diem, quia tali die Christus resurrexit. Cum enim Christi resurrectione finitæ sint omnes Judaicæ cæremoniæ, hoc die admonemur, non esse amplius inhærendum umbris, et figuris.

At hæc solutio nihil valet ; nam, si hunc diem colimus, ut admoneamur finitas esse umbras Judaicas, ergo colimus propter significationem. Nec enim dies aliter monet, quam significando, et repræsentando, ergo non est sublata, sed mutata significatio, et discretio dierum. Præterea dies Dominicus, ut Augustinus docet lib. XXII. de Civit. Dei cap. 30. non solum est memoria resurrectionis, sed etiam vitam beatam præfigurat. Igitur Secundo respondet, se non subjicere Ecclesiam servituti hujus diei, neque improbaturum, si Ecclesiæ alium diem sibi eligant. At hæc solutio aperte demonstrat, Calvinum agnoscere etiam apud suos coli festa ob significationem, et cupere quidem abrogare diem Dominicum, sed non audere, quia nimis alte radicata, et stabilita sit hæc veritas.

Secundo probatur, quia alioqui tollendi essent solemnes dies natalis, passionis, resurrectionis, ascensionis Domini, et Pentecostes, quos de Apostolica traditione descendere, in tota Ecclesia servari docet Augustinus epist. 118. et 119. et quos etiam adversarii colunt. Nam certum est, hos dies non servari ratione ordinis, et politiæ, sed ratione significationis ; nam in primis si solum ratione ordinis servarentur, temere constituti fuissent. Quis enim est iste ordo, ut inter diem Passionis et Resurrectionis non sit nisi unus dies medius ; inter Resurrectionis, et Ascensionis sint quadraginta ? inter Ascensionis, et Pentecostes sint decem, inter Pentecostem, et Natale sint plusquam sex menses? Deinde si solum ratione ordinis celebrantur festa, cur sequimur lunam in festis mobilibus inveniendis ? item cur habent ista nomina, Pascha, Ascensio etc. si nihil sacrum significant ? Denique Patres diserte docent, festa ista celebrari ad significanda mysteria redemptionis, et ea externo ritu repræsentanda. Vide Augustinum epistola 119. et in Psal. CX. ubi prolixe disputat de mysteriis Paschæ, et aliorum festorum.

Tertio idem probatur ex eo, quod dies festi a Patribus dicuntur sancti, sacri, mystici, et religiose colendi quæ cum cæteris diebus non sunt communia. Ambrosius serm. 62 : « Dominica nobis venerabilis est, atque solemnis. » Augustinus præfatione in epist. Joannis : « Quia nunc interposita est solemnitas sanctorum dierum etc. » Idem lib. XXII. de Civit. Dei cap. 30 : « Dies Dominicus Christi resurrectione sacratus est. » Lib. XX. contra Faustum cap. 21 : « Populus Christianus memorias Martyrum religiosa solemnitate concelebrat. » Et serm. 251 : « Dominicum diem Apostoli religiosa solemnitate habendum sanxerunt. » Et Leo I. serm. 4. de Quadragesima : « Ingressuri, inquit, dies mysticos etc. »

Quarto, si solum ratione ordinis distinguerentur dies festi ab aliis, omnes dies festi essent æquales, nec unus alio major : una enim esset ratio celebritatis omnium. At non ita est ; nam Ignatius vocat diem Dominicam, diem regalem, et eminentissimum omnium dierum, epistola ad Magnesianos. Leo serm. 12. de quadragesima vocat diem Paschæ festum festorum omnium maximum. Nazianzenus orat. 2. de Pascha, dicit Pascha esse festorum, et celebritatem celebritatum, tanto cæteris omnibus majorem, quanto sol sideribus omnibus excellit : et oratione de obitu patris sui, dicit, Paschæ diem esse regem dierum. Chrysostomus homilia de S. Philogonio, diem natalem Christi festum maximum, et festorum metropolim vocat.

Quinto, ratione ducta ex Scriptura. Observatio festorum, quæ præcipitur Exod. XX. ad cultum Dei pertinet; nam est præceptum Dei, et præceptum primæ tabulæ. Sed illud præceptum est aliquo modo naturale, et ad nos pertinet, ut adversarii concedunt; ergo etiam nos habere debemus aliquos dies, quorum observatio ad cultum Dei pertineat. Non habemus autem alia festa, quam dies Dominicos: Pascha, Pentecosten, et similia; ergo horum observatio est cultus Dei, sanctus et religiosus. Licet enim determinatio hujus aut illius diei sit facta ab hominibus tamen ipsa substantia festi imperata est a Deo in prima tabula.

Ultimo probatur hac ratione; Christus nascens consecravit locum, id est, præsepe, moriens consecravit crucem, resurgens consecravit tumulum, unde exivit, cur non etiam consecravit tempus, id est, dies illos, quibus natus, vel passus, vel redditus fuit nobis devicta morte? Cur præ cæteris locis sanctus ille vocatur, ubi Dominus resurrexit? et præ cæteris non erit sancta dies illa, in qua resurrexit? Præterea si templa et altaria dicuntur domus Dei, et loca sancta, quia Deo sacrata sunt, nimirum ut in eis colatur Deus, cur non etiam sancti, et sacri erunt dies, qui cultui divino sacrati sunt? Neque argumenta concludunt in contrarium.

Ad Primum ex Roman. XIV: *Alius judicat diem inter diem, alius omnem diem* (1). Tres sunt expositiones. Prima Theodoreti, et Theophylacti, et forte etiam Chrysostomi, ut sensus sit: *Alius judicat diem inter diem;* id est, aliquo die abstinet a carne suilla, et aliis cibis in lege prohibitis, alius omni die ab illis abstinet, vel nullo die abstinet. Sed non placet hæc expositio; nam cibi secundum legem immundi numquam edi poterant, et ideo non est verisimile aliquos fuisse Judaizantium, qui ab illis modo abstinerent, modo non abstinerent. Nec tamen hæc expositio juvat adversarios.

Secunda expositio est Origenis, Ambrosii, Œcumenii, Primasii, et Anselmi in hunc locum, qui hunc esse volunt sensum: Alius judicat diem inter diem, alius omnem diem, id est, aliqui jejunant certis diebus, ut feria II, IV et VI, vel Sabbato, alii jejunant omni die, et utrique recte agunt. Hæc est vera, et litteralis, et nobis maxime favet.

Tertia est B. Hieronymi lib. II in Jovinianum, quod Paulus loquatur de festis Judæorum, et sensus sit: Alius discernit inter diem festum et profanum secundum legem, id est, feriatur die Sabbati et in Kalendis, alius omnem diem ducit profanum, quod attinet ad legem Judæorum. Hæc sententia non videtur mihi litteralis, tum quia omnes veteres, qui ex professo hunc locum exponunt, de jejunio exposuerunt, non de festis: tum etiam quia Apostolus de cibis disputationem instituerat, tum denique quia postquam dixerat: *Alius judicat omnem diem*, subjungit: *Unusquisque in suo sensu abundet.* Quod certe non videtur fuisse dicturus, si de festis Judæorum ageret, quæ observare jam cœperat malum esse. Tamen si propter B. Hieronymum admittatur, dico Apostolum non loqui de festis Christianorum, sed Judæorum tantum; nam ipse etiam Paulus judicabat diem inter diem, quod attinet ad festa Christiana, cum celebrabat Pentecosten, ut dicitur Act. XX, et consequenter etiam celebrabat Pascha; nam ut Epiphanius deducit hæresi 75, sine Paschate nulla est Pentecoste.

At instat Calvinus; nam Paulus videtur eodem modo damnare discrimen dierum, quo discrimen ciborum: sed discrimen ciborum in lege Christiana nullum est, quale erat apud Judæos, id est, propter significationem, igitur nec discrimen dierum esse debet propter significationem. Respondeo, a Paulo similiter reprobari discrimen ciborum, et dierum ex lege Judaica inductum: sed tamen in Ecclesia non esse eamdem rationem ciborum et festorum; nam ciborum delectus non est ab Ecclesia inductus propter significationem; dies autem festi instituti sunt ob significationem, non quidem talem, qualis erat Judæorum, sed aliam et diversam.

Ad Secundum locum ex epistola ad Gal. duæ sunt responsiones. Prima Ambrosii in Galat. IV et Augustini Enchirid. c. 79. et in epistol. 119. cap. 7. qui dicunt Apostolum non loqui de observatione festorum, sed de observatione vana, et superstitiosa Gentilium, qui dicebant, cras non proficiscar, quia talis est positio siderum; hoc anno non plantabo vineam, quia bissextus est.

Secunda est omnium Græcorum, et Hieronymi, atque Augustini in hunc locum, qui dicunt, Paulum agere de festis Judæorum.

(1) Rom. XIV. 5.

Quod etiam respondetur ad tertium locum ex epistola ad Coloss.

Sed contra; nam licet Apostolus proprie Judaizantes arguat, tamen simul etiam illos videtur arguere, qui eodem modo tempora et dies observant: atqui nos idem facimus. Non enim sustulimus observationem certorum dierum, sed mutavimus. Præterea Hieronymus in hunc locum scribens, adfert duas solutiones, quæ ambæ videntur contra nos. Primo sic ait: « Ne inordinata congregatio populi fidem minueret in Christo, propterea dies aliqui constituti sunt, ut in unum omnes pariter veniremus. Non quo celebrior sit dies illa, qua convenimus, sed quo quacumque die conveniendum sit, ex conspectu mutuo lætitia major oriatur. » Secundo dicit, Christianis omnes dies esse æquales, sed propter sæculares oportuisse constituere aliquos dies, quibus convenirent ad Ecclesiam.

Ad Primum respondeo dupliciter. Primo cum Augustino contra Adimantum cap. 16. ubi sic ait: « Illi, inquit, ea serviliter observabant, non intelligentes ad quarum rerum significationes, et prænuntiationes pertinerent: hoc in eis culpat Apostolus, et in omnibus qui serviunt creaturæ potius quam creatori. Nam nos quoque et Dominicum diem, et Pascha solemniter celebramus, et quaslibet alias Christiani dierum festivitates; sed quia intelligimus quo pertineant, non tempora observamus, sed quæ illis significantur temporibus. » Exemplum de eo, qui adfert librum doctori, vel citharam magistro, cum ipse tamen nec legere, nec citharam pulsare sciat.

Secundo respondeo, magnum est discrimen inter nostra festa, et Judæorum; nam in primis illa post Christum habent falsam significationem; nostra habent veram. Deinde illorum finis primarius erat significare futura, ut dicitur Coloss. II. nostrorum autem finis primarius est agnoscere Dei beneficia, propter quæ festa singula instituta sunt. Denique summa præcepti in illis erat, non operari corporaliter: in nostris autem potissima præcepti pars est, interesse divino sacrificio; vacare autem ab opere corporali, nobis præcipitur solum, ne distrahamur a Dei laudibus. Itaque nostra festa succedunt Judaicis, non sicut in eadem hæreditate filius patri, sed sicut lux umbræ, et dies nocti, et exemplar figuræ, et illa dici poterant carnalia, nostra autem spiritualia.

Ad Prima verba Hieronymi dico, eum in prima solutione sua duas causas reddere festorum Christianorum. Unam, ut honoremus Christi resurrectionem, et alia mysteria, et ex hac parte non potest negari quin sit dies celebrior Paschatis, quam alii dies. Alteram ut habeamus certum diem ratione ordinis; et quantum ad istam causam non est una dies altera celebrior.

Ad Secunda verba ejusdem dico, eum in secunda solutione sua, cum dicit, Christianis esse dies omnes æquales, non intelligere simpliciter et quoad omnia, sed solum quoad essentialia festi, et hoc remota Ecclesiæ lege: Nam, ut ipse ibi dicit, potest Christianus quotidie habere Pascha, et Pentecosten, et diem Dominicum: si nimirum quotidie audiat sacrum, communicet corpori Domini, recogitet divina mysteria, et omissis operibus servilibus totus Deo vacet. Imo talis deberet esse vita clericorum et religiosorum, propter quos omnes dies dicuntur feriæ. Hoc autem Judæi habere non possunt, non enim eis licet quotidie immolare agnum Paschalem, vel erigere tabernacula, et similia. Cum hac tamen æqualitate consistit, quod apud Christianos sit inæqualitas dierum, tum ex præcepto Ecclesiæ determinantis dies, tum ex significatione, et repræsentatione mysteriorum: dies enim Dominicus repræsentat resurrectionem, quod non faciunt alii dies.

Ad rationem illam ex Patribus dico, Patres illos agere de ipso Sabbato proprie dicto, non ut Sabbatum alioquin accipitur pro omni die festo, sed ut accipitur proprie pro die septimo. Dicunt enim Patres, ipsum Sabbatum mandatum Judæis carnaliter, nobis autem spiritualiter; sed non sequitur, si non debemus celebrare Sabbatum ad litteram externo ritu, non debere etiam nos celebrare Dominicam, et alia festa Christiana. Imo S. Augustinus in eadem epistola 119. ubi dicit, nobis mandatum Sabbatum spiritualiter, ibidem dicit nos agere debere diem Dominicam celebrem externo ritu.

Tertia propositio: « Observatio certorum dierum festorum recte præcipitur in Ecclesia lege obligante conscientiam, etiam citra contemptum, et scandalum. » Hæc est contra hæreticos hujus temporis. Sed antequam probetur, notandum est primo, lege festorum duo quædam præcipi; Primo, ut omnes intersint Missæ sacrificio; Secundo, ut vacent ab opere servili. Horum utrumque requiri ad festi observationem adversarii fatentur,

nam licet ipsi damnent Missam, quatenus sacrificium est, tamen fatentur die festo oportere convenire ad Ecclesiam, et interesse mysterio sacræ cœnæ : et quando etiam hoc negarent, facile probari posset ex Justino in fine II. Apologiæ, ex Palladio cap. 69. historiæ Lausiacæ, ex Hieronymo in vita Paulæ, et ex aliis antiquis auctoribus.

Pari ratione fatentur, festum diem requirere vacationem ab opere corporali, et si ib negarent, probari posset ex Hieronymo in epist. ad Eustochium de custodia virginitatis, ubi dicit, Monachos sui temporis exerceri solitos in operibus manuum omnibus diebus, exceptis Dominicis, et similibus festis. Augustinus quoque serm. 251. et Gregorius lib. XI. epist. 3. dicunt, festis diebus vacandum ab opere corporali.

Secundo nota, opus servile posse tribus modis accipi; quædam enim sunt opera, quibus homo servit cupiditatibus suis, nimirum peccata, et hæc non dicuntur proprie opera servilia, sed metaphorice tantum; non enim sunt propria servorum, sed communia omnibus, et maxime divitibus, et nobilibus, qui aliis dominantur : neque prohibentur hæc speciali præcepto, sed omnibus præceptis simul. Alia sunt opera, quibus homo servit Deo, ut immolatio sacrificii, oblatio thuris, et similia, et hæc ita servilia sunt, ut sint etiam regalia; nam servire Deo regnare est, et hæc non modo non prohibentur, sed etiam præcipiuntur maxime die festo. Alia sunt, quibus homo homini servit, qualia sunt quæ per se spectant ad eos, quos proprie vocamus servos, qualia sunt omnia mechanica artificia, agricolarum labores, et similia, et hæc proprie servilia dicuntur, et prohibita in festis intelliguntur.

Tertio, nota quod licet sola ista opera per se prohibeantur in festis, tamen justis de causis quædam spiritualia, et liberalia interdicuntur etiam; et quædam corporalia ac servilia permittuntur. Liberalia, quæ prohibentur in festis, sunt quatuor, mercatum facere, agere causas, jus dicere, et juramentum solemne in judicio præstare, nisi ob causam pacis, vel aliam necessitatem. Ita enim habetur capit. Omnes dies, capit. Conquestus, de feriis.

Corporalia, quæ permittuntur, sunt etiam quatuor. Primo ea, quæ ad opera religionis vel spiritualia per se ordinantur. Hoc modo licet in festis campanas pulsare, et olim licebat mactare oves et boves ad sacrificia, Matth. XII : *Sacerdotes in templo Sabbatum violant, et sine crimine sunt* (1). Sic etiam licet scribere in ordine ad intellectum, ut ad parandam lectionem, vel concionem, non tamen licet transcribere, sine necessitate, libros lucri gratia. Secundo, opera illa permittuntur, quæ vel propriæ, vel aliorum saluti necessaria sunt, ut est labor pharmacopolarum, chirurgorum, coquorum etc. quomodo etiam Judæis licebat in Sabbato educere jumenta de fovea, si forte cecidissent, et ducere ad fontem ad bibendum, Matth. XII. Tertio, opera concessa a Prælatis. Quarto, opera quæ ex consuetudine facta sunt licita. Numquam enim Ecclesia tam severe præcepit vacare ab opere, quam lex Judaica; et ratio est, quia vacatio apud Judæos erat figura futurorum, figuræ autem debent esse exactæ, alioqui non bene significant; nostra autem vacatio etiamsi interdum significat aliquid futurum, tamen non est hic ejus præcipuus finis, sed non impedire opera spiritualia.

Probatur nunc propositio; Primo, omnibus argumentis, quibus alias probavimus, Ecclesiæ præcepta obligare in conscientia.

Secundo, jure divino præcipitur, ut aliqui dies festi observentur, et tamen nulli sunt certi dies a jure divino determinati, ergo debuit esse in Ecclesia potestas determinandi certos dies, et obligandi ad eorum observationem : quia alioqui non servaretur jus divinum. Si enim determinatio Ecclesiæ non obligat, poterunt fideles non servare diem Dominicum, nec Pascha, nec alia festa indicta, et proinde nulla. Nec enim ulla alia festa sunt, quæ servari possint. Festa enim debent esse communia toti Ecclesiæ : nulla autem esse possunt communia, nisi quæ indicuntur a publica potestate.

Tertio, Mardochæus et cæteri Judæi cum Regina Esther instituerunt festum, quod Deus non præceperat, et obligaverunt, ad illud servandum, Esther IX : *Nulli liceat hos duos dies absque solemnitate transigere* etc. (2) Ergo idem licebit Ecclesiæ. Nam tota causa, cur credant hæretici non licere Ecclesiæ obligare fideles ad istam festorum observationem, est, quia Deus hæc festa in particulari non præcepit, at nec præceperat festum illud Sortium, quod Mardochæus instituit.

(1) Matth. XII, 5. — (2) Esther. IX, 27.

Quarto, antiqua Ecclesia festa cum imperio indicebat, nec fuit unquam ullus præter hæreticos, qui ejusmodi præcepta reprehenderit. Concilium Agathense ante mille annos cap. 47 : « Missas inquit, die Dominico sæcularibus totas audire speciali ordine præcipimus, ita ut ante benedictionem sacerdotis egredi populus non præsumat. Quod si fecerint, ab Episcopo publice confundantur. » Concilium Laodicenum ante 1200 annos cap. 29 : « Non oportet, inquit, Christianos Judaizare, et in Sabbato vacare, sed operari eos in eadem die, Dominicam præponendo eidem diei. » Concilium Aurelianense III, etiam ante annos mille can. 27. præcepit, ut puniantur, qui diebus festis operantur, et simul tamen damnat eos, qui Judaico more ita vacant, ut non putent licere parare in die Dominico quæ necessaria sunt ad victum. Similiter Concilium VI generale can. 8. die Dominica jubet audiri sacrum, et nulla opera corporalia fieri præter ea, quæ ad victum necessaria sunt, et alia similiter necessaria. Nec est iste canon ex Trullanis canonibus. Antisiodorense ante annos 900, cap. 16 : « Non licet, inquit, die Dominico, boves jungere, vel alia opera exercere. » Similia habentur in Concilio II Matisconensi cap. 1. Concilium Moguntinum ante annos 700, canon. 36 et 37. enumerat festa præcipua totius anni, et jubet omnino ab opere in eis diebus vacare. Vide plura decreta Conciliorum et Pontificum, extra de feriis. Neque argumenta in contrarium concludunt; nam ad primum Magdeburgensium dico, festorum dierum cultum ex se indifferentem esse, sed posita lege esse necessarium. Ad exemplum Pauli, nego illum aliquando coluisse diem Sabbati. Concionabatur enim die Sabbati, quia tunc inveniebat Judæos congregatos, non quia ipse coleret Sabbatum. Porro in epist. ad Galatas non arguit Pseudoapostolos quod obligarent ad festa, sed quod obligarent ad festa Judaica.

Ad illud Heshusii, quod si festorum leges obligent, erit jugum Christianorum intolerabilius jugo Judæorum, cum nos plura festa habeamus, quam illi habuerint. Respondeo Primo cum B. Augustino lib. contra Adimantum cap. 16. servare festa Judaice esse jugum, non autem more Christiano : quia illi non intelligebant finem vacationis, nos intelligimus.

Secundo dico, festa Judæorum vere fuisse gravia, quia cogebantur singulis Sabbatis non accendere ignem, non coquere cibos, non iter facere, nisi ad modicum spatium. Item oportebat eos ter in anno ad quædam festa ire in Hierusalem, etiamsi longissime abessent : item in Paschate cogebantur per dies septem comedere azima insipida, qui Deuteron. XVI. ideo vocatur panis afflictionis, et lactucas agrestes plenas amaritudine, et alia multa, quæ festa onerosa reddebant. At nostra festa nihil laboris habent : quis enim labor audire sacrum, et vacare a quibusdam operibus?

Adde ultimo, quod cum Petrus Actor. XV. legem Judaicam, intolerabile jugum vocavit, non hoc propter festa, sed propter alias innumeras, et minutissimas cæremonias dixit, quas non tantum observare, sed etiam memoria retinere fere impossibile erat. Ad testimonium Socratis dico, Socratem hæreticum fuisse Novatianum, neque ejus testimonium in dogmatibus ullius esse momenti.

Quarta propositio : « Non tenemur diebus festis ex præcepto peculiari ad non peccandum, sive ad actum contritionis, vel dilectionis Dei. » Hæc est B. Thomæ in 2. 2. quæst. CXXII. art. 4. et contra Scotum in dist. 27. et 37. qui dicit, homines teneri die festo ad actum dilectionis Dei internum : et contra Abulensem, ac Lyranum in cap. XX. Exodi : qui dicunt, hoc præcepto specialiter prohiberi opera servilia, id est, peccata, et proinde omne peccatum factum in die festo esse duplex.

Probatur Primo, quia jus divinum præcipiebat solum abstinere ab opere servili. Si dicas, opus servile est peccatum. Contra, quia præcepta debent intelligi proprie, non metaphorice, peccata autem non sunt opera servilia, nisi metaphorice. Secundo, Ecclesia determinavit tempus, et modum observandi jus divinum de observatione præceptorum : at Ecclesia nusquam præcipit actus illos internos. Tertio, id habet communis sensus fidelium. Nulli enim sunt, qui putent se novum peccatum commisisse, si die Dominico non habuerint contritionem. Quarto, actus ille internus est finis hujus præcepti, non autem finis, sed media proprie imperantur. Quinto, cultus internus præceptus jam erat in primo mandato; nam hic est ordo primæ tabulæ; in primo præcepto mandatur cultus cordis, in secundo cultus oris, in tertio cultus operis. Sexto, præceptum de colendo Sabbato est præceptum religionis; at contritio est actus pœnitentiæ, non religionis. Septimo,

quia alioqui esset valde noxium tot festa multiplicare ; esset enim tendere laqueos animabus.

At objiciunt ; Primo, fornicari, vel occidere hominem in loco sacro est homicidium, et sacrilegium, ergo similiter occidere, vel fornicari in die festo.

Respondeo, circumstantiam loci, et temporis semper aggravare peccatum, sed non semper ita aggravare, ut censeatur novum peccatum. Tunc enim solum fit novum peccatum, quando circumstantia loci, vel temporis est essentialis, et intrinseca peccato, id est, quando violatur ipsum tempus, aut locus sacer, verbi gratia, qui fornicatur, aut homicidium facit in templo, committit sacrilegium, quia per ea peccata tollitur sanctitas loci. Violatur enim templum per effusionem seminis, aut sanguinis voluntariam ex lege Ecclesiastica : At qui in templo mentitur etiam perniciose, aut blasphemat, non committit proprie sacrilegium, quia mendacium, et blasphemia non tollunt templi sanctitatem. Idem dico de tempore sacro. Non enim violatur tempus sacrum per quæcumque peccata, sed solum per ea, quæ opponuntur ipsi tempori sacro, qualia sunt, non audire sacrum, et operari corporaliter, quæ sunt specialiter prohibita.

Secundo objiciunt testimonia Augustini, qui dicit, præcepto Sabbati prohiberi opera servilia, id est, peccata. Sic enim loquitur Augustinus tract. 3. in Joannem, et in Psal. XXXII. concione 1. Respondeo, eum loqui de præcepto Sabbati, ut est generale præceptum, spiritualiter significatum per Sabbatum Judæorum.

Tertio objiciunt Augustinum, qui lib. de decem chordis cap. 3. dicit : « Melius faceret Judæus in agro aliquid utile, quam in theatro seditiosus existeret : et melius feminæ Judæorum domi lanam facerent, quam tota die in Neomeniis suis impudice saltarent. »

Respondeo, Augustinum non velle dicere absolute esse melius, seu minus malum, die festo operari aliquid utile, licet prohibitum tali die, quam aliud peccatum facere. Potest enim fieri, ut aliquando sit melius, aliquando pejus ; Nam minus malum est die Dominico operari in agro, quam blasphemare Deum : sed e contrario, majus malum est, operari in agro die Dominico, quam mentiri officiose. Et tamen Augustinus videtur velle, minus malum esse die festo operari aliquid ex genere suo utile, quam peccatum aliquod committere. Augustinus ergo vult dicere, magis pugnare quælibet peccata cum fine sanctificationis Sabbati, quam opera ex se utilia, quæ tamen prohibentur in Sabbato ; nam finis est quies mentis in Deo, cui quieti magis repugnat quodlibet peccatum, quam distractio operis corporalis, et ideo magna est cæcitas Judæorum, quia abutuntur otio Sabbati ad multa peccata committenda, ut Augustinus dicit.

Objicies, si peccata magis repugnant fini hujus legis, quam opera servilia, ergo omnia peccata prohibentur hoc præcepto magis, quam opera servilia ; nam hoc præceptum positum est ad removenda impedimenta cultus divini interni. Respondeo, omnia peccata prohibita esse, et magis quam opera servilia ; nam peccata in nullo casu permittuntur : opera autem servilia etiam in festo sæpe permittuntur. Non tamen omnia peccata prohibentur hoc præcepto speciali de Sabbato, quia non erat necesse ; nam jam antea prohibita erant. Opera autem servilia prohibentur hac speciali lege, quia antea prohibita non erant.

CAPUT XI.

De Dominica die.

De Dominica die tria dicenda sunt. Primo, de ejus antiquitate. Secundo, de ratione institutionis. Tertio, de ritibus antiquis in die Dominica servatis.

Quantum ad Primum, sine dubio festum Dominicæ est antiquissimum omnium Christianorum festum ; nam Ecclesia Christiana proprie cœpit in die Pentecostes. Tunc enim impletis omnibus mysteriis redemptionis, promulgatum fuit publice Evangelium. Post hunc autem diem cœperunt omitti festa Judæorum ; et eis substitui festa Christiana ; primus autem dies festus occurrens sine dubio fuit Dominicus ; nam festum Natalis Domini, et Paschæ, quæ etiam antiquissima sunt, non nisi post aliquot menses occurrerunt. Attestantur autem huic antiquitati primo Scripturæ ; nam Actor. XX. dicitur, una Sabbati cum convenissemus ad frangendum panem : et I. Corinth. XVI. per

unam Sabbati unusquisque apud se reponat etc.

Magdeburgenses Centuria I. lib. II. cap. 6. col. 503. et Calvinus in catena Augustini Marlorati dicunt, hæc loca intelligi de die Sabbati, et eum diem a Paulo servatum. Quod etiam probant Magdeburgenses ex Actor. XIII. ubi Paulus die Sabbati disputat in Synagoga. At falluntur manifeste, nam in primis locum illum Actor. XX. Chrysostomus, et Beda exponunt de Dominica die : locum autem I. Cor. XVI. exponunt de die Dominica omnes interpretes Græci et Latini, Chrysostomus, Ambrosius, Theophylactus etc. nec solum Catholici, sed etiam Petrus Martyr in eum locum. Adde etiam (cui hæretici multum tribuunt) commentarium Erasmi tam Act. XX, quam I. Cor. XVI, Præterea Marci XVI, dicitur Christus, resurrexisse una Sabbatorum, at constat resurrexisse die Dominica.

Præterea constat Paulum multis Hebraismis abundare : est autem Hebraismus frequentissimus dicere unum pro primo : ut Genes. I : *Factum est vespere, et mane dies unus* (1), id est, primus, nam postea sequitur, *dies secundus etc.* Denique Paulus arguit Colossenses, et Galatas severissime, quod Sabbatum, et festa Judæorum servarent. Quomodo ergo credibile est eum servasse Sabbatum Judæorum ? Quod autem Actor. XIII. die Sabbati prædicavit in Synagoga, non id fecit, ut coleret Sabbatum, sed quia non poterat habere alio loco, nec alio tempore Judæos congregatos.

Habemus præterea Apocal. I : *Ego Joannes fui in spiritu in Dominica Die* (2). Quem locum de nostra Dominica die exponunt fere omnes, ut Œcumenius, Anselmus, Primasius, et alii, et ipsi etiam Magdeburgenses, Cent. I. lib. II. cap. 6.

Ad hæc, habemus testimonia Patrum antiquissimorum, Clementis can. 65. Apostolorum, Ignatii epistola ad Magnesianos, Justini Apologia 2. Tertulliani de corona militis, et Apologetici cap. 16. Clementis Alexandrini lib. VII. Strom. Origenis hom. 7. in Exod. Athanasii hom. in illud : Omnia mihi tradita sunt a patre meo, Ambrosii ep. 83. Hieronymi in cap. IV. ad Galat. August. lib. contra Adimantum cap. 16. Gregorii lib. XI. epist. 3. Leonis epist. 81 ad Dioscorum, Hilarii præfatione in Psalm. Quare nullo modo dubitare licet, quin festum Dominicæ diei sit vetustissimum.

Quantum ad Secundum, ratio institutionis fuit, ut succederet Sabbato. Nam jus divinum requirebat, ut unus dies hebdomadæ dicaretur cultui divino : non autem conveniebat, ut servaretur Sabbatum. Itaque Sabbatum ab Apostolis in diem Dominicum versum est.

Ut autem intelligatur, quam recte id factum sit, notandum est, Sabbatum fuisse festum antiquissimum et præstantissimum apud Judæos, et ideo solius Sabbati mentionem factam in Decalogo. Erat autem Sabbatum festum excellentissimum, quia cum omnia festa celebrentur, vel in memoriam beneficii præteriti, vel ad significandum aliquid futurum, Sabbatum in utroque excellebat. Nam quantum ad præteritum, colebatur in memoriam primi, et communissimi beneficii, id est, creationis mundi. Nam, ut scribit Philo in lib. de opificio mundi, quemadmodum Reges coli jubent diem natalem filiorum suorum, ita Deus coli voluit diem natalem operis sui, id est, mundi. Quod etiam utilissimum erat ad errorem Philosophorum excludendum, qui dicturi erant, mundum non habuisse principium. Quantum autem ad futurum, Sabbatum figura erat trium beneficiorum Dei, ad quæ omnia alia revocantur.

Primo, figura erat in sensu allegorico quietis Christi sepulchro. Ut enim Deus Sabbato quievit ab opere creationis, ita Christus quievit Sabbato ab opere redemptionis, ut Apostolus observavit Hebr. IV.

Secundo, figura erat in sensu tropologico quietis mentis humanæ ab operibus servilibus peccatorum. Judæi enim, dum Sabbato otiabantur, significabant venturum esse tempus gratiæ, quo liberati homines per Christum a servitute peccati, quiete et otio spirituali fruerentur, ut exponit Augustinus tract. 30. in Joannem, et alibi.

Tertio, figura erat in sensu anagogico quietis sanctarum animarum, quam post mortem in sinu Abrahæ exspectabant, ut Augustinus docet epist. 119. et deducitur ex Apostolo Hebr. IV. Jam vero propter has ipsas causas, quibus Sabbatum fuit olim institutum, decuit, ut post Christi adventum mutaretur in Dominicam. Nam quantum ad memoriam præteritorum, dies Dominica

(1) Gen. I, 5. — (2) Apoc. I, 10.